

BESLUT

2016-10-31

Dnr: 16/00841

SAKEN

Dokument utifrån: Frihandels pris, SVT2, 2016-03-13, program om tvistlösningsmekanismen ISDS; fråga om opartiskhet och saklighet

BESLUT

Programmet frias. Granskningsnämnden anser att det inte strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

PROGRAMMET

Programmet handlade om vilka konsekvenser tvistlösningsmekanismen ISDS, som finns i flera frihandelsavtal, kan leda till mot bakgrund av att USA och Europa hade förhandlat i två år om ett nytt handelsavtal, Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). I påannonseringen till programmet sades följande.

Förhandlingarna om ett nytt handelsavtal, TTIP, mellan USA och Europa har pågått i över två år. Om avtalet går igenom som beräknat nästa år så resulterar det i världens största frihandelszon. Men, avtalet innehåller delar som är mindre kända och mycket kontroversiella. Till exempel så kan det bli möjligt för enskilda företag att stämma länder på miljardbelopp om de hotar företagets vinster. Frågan är vad notan blir för oss medborgare. I *Dokument utifrån* i kväll: Frihandels pris.

Inledningsvis intervjuades en ekonom från Cambridge University som bland annat sa att den fria marknaden är politisk och finns för att världen har anammat vissa etiska värderingar och åsikter. Speakerrösten sa följande.

Vi accepterar inte längre att slavhandel och barnarbete är en del av den globala handelskedjan. Gränserna för frihandeln har förskjutits under historiens lopp och den processen pågår än i dag. Runt om i världen arbetar man för att få in sunda arbetsvillkor och miljöskydd i den fria marknadens regelverk. Men hur viktiga är de här värderingarna i frihandelsavtalen? Vi ska till Kanada. 1992 undertecknade man ett frihandelsavtal med USA: NAFTA. Det fick oanade konsekvenser för många kanadensare.

En biolog berättade att skiffergasbolaget Lone Pine fått tillstånd att borra under Saint Lawrencefloden för att leta efter skiffergas. Biologen sa att floden var en del av världens största flodmynningsområde och livsnerven för Quebec som byggdes runt floden. Quebecs regering återkallade dock alla tillstånd. Speakerrösten sa sedan följande.

När en vetenskaplig rapport visade att borrhning under Saint Lawrencefloden inte var någon bra idé drogs borrhningstillståndet tillbaka efter ett enhälligt beslut i Quebecs parlament. Men Lone Pine nöjde sig inte med det. Med NAFTA i ryggen kunde bolaget stämma den kanadensiska regeringen. Det var inte genom att borra efter gas utan genom att utnyttja det finstilla i frihandelsavtalet som bolaget tjänade pengar. Möjligheten gavs genom en särskild klausul i avtalet. Den om tvistelösningar mellan investerare och stater: ISDS.

En informationsfilm visades som sa att I stod för investor, S för state, D för dispute och S för settlement. Speakerrösten sa följande.

ISDS är mekanismen som företag kan använda för att dra andra länder inför rätta. Multinationella bolag kan stämma regeringar på många miljarder dollar.

Speakerrösten sa därefter följande.

Lone Pine är inte det enda bolag som har gett sig på Kanadas regering. Genom att ISDS skrevs in i NAFTA kunde dussintals amerikanska investerare dra Kanada inför rätta. Ofta i tvister om råvaror och miljö.

En juridisk rådgivare sa bland annat att handelsavtal inte längre handlade om sänkta tullar utan om länders maktstrukturer och att mekanismen ISDS har en central betydelse i nya handelsavtal. Genom den flyttas nationella organs beslutanderätt flyttas till utländska investerare och privata jurister som får agera skiljedomare. Ekonomen sa bland annat att TTIP handlade om att öka bolagens makt. Speakerrösten sa följande.

[Rådgivarens namn] och [ekonomens namn] anser att handelsavtal och ISDS ger multinationella bolag för mycket makt. Investeringsklausulerna gör att bolagen kan stämma en stat när de känner sig orättvist behandlade. Man kan se det som att rovlystna amerikanska kapitalister hotar demokratin. Jätten Goliat trampar på David. Men, i det globala spelet är det lilla landet Nederländerna en aktör av dignitet. Hundratals miljarder i investeringar görs via Nederländerna. Det går lekande lätt att göra affärer med Nederländerna för de har skatteavtal med många länder. Det gör att multinationella bolag kan undvika skatt genom konstruktioner med brevlådeföretag.

Därefter intervjuades en holländsk investeringsrådgivare som bland annat sa att han hade förhandlat fram nästan 100 avtal världen över och att Nederländernas ekonomiministerium har en avdelning med spetskompetens på området investeringsavtal. Speakerrösten sa sedan följande.

Det är väl känt att Nederländerna underlättar multinationella bolags skatteflykt. Man har också en central byrå som ser till att avtalen utformas så att investerarna runt om i

världen skyddas. Hur fungerar det?

Korta bildsekvenser visades på bland annat politiker och affärsmän från olika länder som träffades och förhandlade. Samtidigt spelades musik med bland annat texten ”decisions, but I want it all, so I get it all. I wanna eat the whole cake. I’m not sharing, I’m not sharing. You should have learned how to bake. Yes I want it all, so I get it all”.

Det sades att flera länder har blivit stämnda av holländska och amerikanska bolag med stöd av ISDS. Den juridiska rådgivaren sa bland annat att USA inte förlorat ett enda ISDS-mål. Han sa vidare följande.

[Programmets översättning] En tjänsteman i chefsställning har befogenhet att bestämma vem som ska avgöra vilket mål. Det blir oftast någon från Världsbanken. Världsbankens intressesfär ligger närmare USA:s än något annat lands. Om en utländsk investerare stämmer USA och parterna inte kan enas om skiljedomare, så utses den av Världsbanken. Då finns det fog för att ifrågasätta processens opartiskhet.

En journalist som medverkade i programmet sa att ISDS var en postkolonial inrättning för affärsmän att säkra sina investeringar utan militära medel. Exempelvis hade ett italienskt granitföretag stämt Sydafrika för landets politik att en viss procent av gruvföretagens aktier skulle fördelas till svarta sydafrikaner för att de hade utestängts från välståndet. Den holländska investeringsrådgivaren intervjuades.

(Investeringsrådgivaren) – Det leder alltså till expropriation. Det ledde också till ett antal rättsfall eftersom det är diskriminering. (Reporter) – Menar du att de vita diskrimineras? (Investeringsrådgivaren) – All form av diskriminering är förbjuden. Det kvittar vem den drabbar. Det avgörande är att diskriminering sker och nu förefaller vita investerare lida skada av diskriminering.

Det framgick att flera länder, bland andra Sydafrika, börjat protestera mot ISDS. Speakerrösten sa följande.

Den sydafrikanska regeringen vill ha ett ord med i laget när landets naturresurser ska utvinnas. Men väst använder ISDS som ett vapen i kampen om råvarorna. Många tvister handlar om gruvor, olja och gas.

Speakerrösten sa följande.

Med ISDS kommer medborgare som drabbas av nationella beslut att ha en motståndare till, den amerikanska investeraren. Medan EU gör sig redo för äventyret med ISDS och USA vill länder söder om ekvatorn bli av med samma avtal. Nederländernas tidigare koloni Indonesien har fått nog av stämningar från brevlådeföretag i Amsterdam så de sade upp det bilaterala investeringsavtalet tidigare i år.

Speakerrösten sa följande.

[Investeringsrådgivarens namn] lämnade Utrikesministeriet för den privata sektorn. Han är nu chefsjurist på Global Investment Protection. Han är övertygad om att utan ett avtal med ISDS kommer mycket färre investerare att lockas.

Investeringsrådgivaren sa att han trodde det var oklokt av Indonesien att säga upp investeringsavtalet och att det skulle minska investeringarna i landet. Ekonomen från Cambridge sa att de avgörande faktorerna för investeringar i ett land var landets storlek, tillväxt på marknaden, kvaliteten på infrastruktur och arbetskraft.

Reportern intervjuade investeringsrådgivaren.

[Programmets översättning] (Reporter) – I Brasilien investeras det kraftigt. De tar inte heller med ISDS i sina investeringsavtal med andra länder. (Investeringsrådgivaren) – Det stämmer inte. Brasilien har bara inte ratificerat avtalen, till exempel med oss. ISDS är med i avtalen, men av politiska skäl har man valt att inte ratificera dem. (Reporter) – Det betyder väl att de inte är i kraft? (Investeringsrådgivaren) – Precis. Jag menar bara att Brasilien principiellt valde ISDS, men sedan ändrade sig. (Reporter) – Då tycker de väl att ISDS ger investerarna för mycket makt om de väljer bort ISDS i avtalen? (Investeringsrådgivaren) – De vill nog ha manöverutrymme kvar för att kunna vidta åtgärder vid behov, till exempel förstatliga egendom. Sådana kan drabba utländska investerare och man vill undvika skadeståndskrav via internationella skiljeförfaranden.

Investeringsrådgivaren sa vidare att ISDS inte var någon guldgruva för investeringsjurister och att ingen investerare vaknar med tanken att stämna ett land. Investeringsrådgivaren sa dessutom att han inte kände till att det fanns en trend med att investera i ISDS-rättsfall. Han sa dock att det fanns tredjepartsfinansiärer som hjälpte till att finansiera kostsamma skiljedomsförfaranden. Speakerrösten sa sedan följande.

ISDS har visat sig vara en Pandoras ask med oanade följdverkningar. Det känner västvärldens länder av nu. Medan deras medborgare och politiker vill ha skydd för miljön ger ISDS de multinationella bolagen möjligheter att ta strid i frågan.

Reportern frågade därefter investeringsrådgivaren följande.

[Programmets översättning] (Reporter) – Nog kan det påverka stater och få dem att avstå från vissa beslut av rädsla för stämningar. Forskare visar att det finns en sådan politisk ängslighet när beslut ska fattas. (Investeringsrådgivaren) – Man säger det, men det är inte bevisat. Det är anekdoter om att sådant kan ha förekommit men det har aldrig påvisats att åtgärder har undvikits på grund av rädsla för åtal.

Investeringsrådgivaren svarade avslutningsvis följande på frågan om företag använde ISDS för att hota stater.

Det är ett konstruerat argument. Man behöver bara se hur ett skiljedomsförfarande går till. Tittar man på hur villkoren ser ut... Om staten hanterar det vettigt, som Nederländerna, är det inga problem alls. Jag ser inte problemet.

ANMÄLNINGARNA

Programmet har anmälts av två personer, varav en representerar

Frihandelsbloggen. Anmälarna anser att programmet var ett starkt vinklat angrepp mot den kontroversiella frågan om TTIP och tvistlösningsmekanismen ISDS. Inga förespråkare för TTIP eller personer med en annan uppfattning om ISDS än den kritiska hållning programmet byggde kring fick komma till tals.

Programmets speakerröst sa bland annat "ISDS har visat sig vara en Pandoras ask med oanade följdverkningar" som förstärkte de kritiska röster som kommit till tals i programmet. Det framgick inte heller att TTIP inte kommer att hänvisa till en internationell skiljedomstol utan får en helt separat statligt kontrollerad domstol för tvistlösning.

Programmet *Dokument utifrån* har inte tidigare sänt något program om TTIP och därför har ingen annan vinkel presenterats. Den kontroversiella frågan är därför ensidigt behandlad och brister i saklighet då i sammanhanget betydelsefulla ståndpunkter och uppgifter har utelämnats.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

Sveriges Television (SVT) anser att programmet överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet och anför i huvudsak följande.

Dokumentärserien *Dokument utifrån* sände programmet *Frihandels pris* som utifrån den aktuella debatten om handels- och investeringsavtalet TTIP berättade om tvistlösningsmekanismer i internationella avtal och mer specifikt mekanismen ISDS. Genom exempel från främst Kanada och det avtal som finns mellan USA, Kanada och Mexiko, NAFTA, visade programmet på risken för konflikt mellan amerikanska bolag och enskilda staters intressen i exempelvis miljö- och arbetsmarknadsfrågor. Kanada hade genom NAFTA blivit en av världens mest stämnda stater. Programmet berättade också att länder som Indonesien valt att säga upp liknande avtal som skyddar investerare. Programmet berättade att stämningar för brott mot ingångna avtal i vissa fall blivit en affärsidé där tredjepart investerade i processer mot enskilda stater för att få del i de skadestånd som kunde komma att betalas ut.

Att kritiskt granska myndighetsutövning, händelser och skeenden som har inflytande på medborgarna är en del i SVT:s kärnuppdrag. Det planerade handels- och investeringsavtalet kan om det blir verklighet påverka miljontals medborgare i EU och USA. Programmet var en inköpt dokumentär från det nederländska public service-bolaget Vpro, den sändes i ursprungslandet i oktober 2015. Syftet var att problematisera och fördjupa bilden av tvistelösning och skiljedom i internationella avtal och både företrädare för och kritiker mot mekanismen ISDS medverkade.

Förhandlingarna mellan EU och USA om TTIP är pågående och inte offentliga. Efter att dokumentären sändes har dock dokument från förhandlingarna läckts

av nederländska Greenpeace. En anmälare anför att ”TTIP inte kommer hänvisa till internationell skiljedom utan får en helt separat, statligt kontrollerad domstol för tvistlösning” men SVT menar att detta inte har stöd i något slutligt avtal. Anmälaren refererar troligen till ett förslag från EU-kommissionen om ICS, Investment Court System. Förslaget har kommit till efter kritik mot ISDS-mekanismen och principen i ICS är fortsatt att företag och investerare ska kunna stämna enskilda stater, det vill säga internationell skiljedom.

De båda anmälarna anför att kritiken mot TTIP och ISDS inte balanseras upp av andra synvinklar. SVT anser att detta inte har stöd i det sända programmet. En investeringsrådgivare och tidigare avtalsförhandlare gav sin syn på fördelarna med ISDS och han återkom flera gånger för att väga upp kritik från andra medverkande.

En anmälare anför att *Dokument utifrån* inte tidigare tagit upp frågan om TTIP ur andra synvinklar. SVT vill påtala att seriens format är att sända utlandsproducerade dokumentärer om aktuella ämnen och att det inte har funnits andra dokumentära, kvalitativa skildringar av detta ämne som har varit tillgängliga för sändning. SVT har dock i löpande nyhetsrapportering bevakat frågan om TTIP sedan förhandlingarna inleddes år 2013. SVT har även i *SVT Forums* regi sänt utfrågningar och debatter om TTIP.

AKTUELLA BESTÄMMELSER

SVT ska utöva sändningsrätten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i televisionen (13 § i sändningstillståndet). Kravet på opartiskhet innebär enligt granskningsnämndens praxis bland annat att kontroversiella ämnen eller händelser inte får behandlas ensidigt, det vill säga så att endast en parts version eller synpunkter klart dominerar ett program eller inslag. Det är tillåtet att skildra ett ämne från en speciell utgångspunkt, men i så fall bör detta klart framgå av programmet eller programpresentationen.

Av betydelse för bedömningen är också bestämmelsen om att SVT ska stimulera till debatt, kommentera och belysa händelser och skeenden samt granska myndigheter, organisationer och företag som har inflytande på beslut som rör medborgarna (8 § i sändningstillståndet). Denna skyldighet innebär enligt granskningsnämndens praxis att ett program eller inslag kan ha en kritisk infallsvinkel utan att strida mot kravet på opartiskhet.

Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Granskningsnämnden konstaterar att utgångspunkten för programmet – att kritiskt granska tvistlösningsmekanismen ISDS i frihandelsavtal – tydligt framgick. Den utgångspunkten ligger väl i linje med SVT:s granskningsskyldighet och strider i sig inte mot kravet på opartiskhet. Nämnden konstaterar vidare att en investeringsrådgivare som förespråkade mekanismen ISDS medverkade i programmet och kommenterade den kritik som riktats mot mekanismen ISDS. Nämnden anser inte att programmet innebar ett ställningstagande mot handelsavtalet TTIP. Programmet strider enligt nämndens mening inte mot kravet på opartiskhet.

Nämnden anser vidare att programmet hade vunnit i tydlighet om det framgick att förhandlingarna mellan USA och Europa om TTIP inte var offentliga och att det inte var klarlagt om avtalet kommer omfatta klausulen ISDS. Det framgick dock att förhandlingarna om TTIP fortfarande pågick och fokus för programmet var konsekvenserna av mekanismen ISDS i befintliga frihandelsavtal. Mot den angivna bakgrunden kan nämnden inte finna att programmet strider mot kravet på saklighet.

Detta beslut har fattats av Kristina Ståhl, Elisabet Bäck, Leif Hedman, Jan Holmberg, Nedjma Chaouche, Ulrika Hansson och Clas Barkman efter föredragning av Johannes Wik.

På granskningsnämndens vägnar

Kristina Ståhl

Johannes Wik